

Haalbaarheidsonderzoek

Agro Kenniscentrum Noordoost Nederland

Eindrapport

R. Wustman & J. Kamp

© 2009 Wageningen, Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Praktijkonderzoek Plant & Omgeving.

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V. is niet aansprakelijk voor eventuele schadelijke gevolgen die kunnen ontstaan bij gebruik van gegevens uit deze uitgave.

Verspreiding van dit rapport:

- LTO
- Provincie Drenthe
- Provincie Groningen
- Leden Begeleidingscommissie Kenniscentrum Valthermond

Dit project is tot stand gekomen met financiële ondersteuning van:

- Agrifirm
- AVEBE
- LTO Noord
- PPO agv
- Provincie Drenthe
- Provincie Groningen

Projectnummer: 3250126500

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving B.V.
Akkerbouw, groente ruimte en vollegrondsgroenten

Adres : Edelhertweg 1, Wageningen
: Postbus 430, 8200 AK Wageningen
Tel. : 0320 - 291111
Fax : 0320 - 230479
E-mail : info.ppo@wur.nl
Internet : www.ppo.wur.nl

Inhoudsopgave

pagina

SAMENVATTING.....	5
1 INLEIDING EN DOEL VAN HET ONDERZOEK	7
1.1 Historie Veenkoloniën.....	7
1.2 EU landbouwbeleid.....	7
1.3 Grote uitdagingen voor de agro-sector	8
1.4 Beschikbaarheid van kennis	8
1.5 Gebiedsprogramma Agenda voor de Veenkoloniën 2008-2012	8
1.6 Begeleidingscommissie.....	9
1.7 Uitgangspunten bij start van het haalbaarheidsonderzoek.....	9
1.7.1 De visie achter het Kenniscentrum	9
1.7.2 De missie van het Kenniscentrum.....	9
1.7.3 Doelgroep(en).....	9
1.8 Doelstelling haalbaarheidsonderzoek	10
2 VERKENNING.....	11
2.1 Uitgevoerde activiteiten.....	11
2.1.1 Bijeenkomst Begeleidingscommissie dd. 6 november 2008	11
2.1.2 Gespreksronde december 2008 – maart 2009.....	11
2.1.3 Bijeenkomst begeleidingscommissie 31 maart 2009.....	11
2.2 Resultaten van de consultaties.....	12
2.2.1 Thema's voor de Veenkoloniën.....	12
2.2.2 Afbakening: open teelten	13
2.2.3 Agendavorming: agendering van thema's.....	13
2.2.4 Loketfunctie	14
2.2.5 Kennisontwikkeling.....	14
2.2.6 Kennisoverdracht.....	14
2.2.7 Kenniscentrum - virtueel of toch fysiek aanwezig?	15
2.2.8 Onderwijs - Werkplaats voor de Veenkoloniën	15
3 BUSINESSPLAN KENNISCENTRUM.....	17
3.1 Visie	17
3.2 Missie	17
3.3 Doelstellingen.....	17
3.4 Activiteiten	17
3.4.1 Agendavorming en prioriteitsstelling.....	18
3.4.2 Loketfunctie	18
3.4.3 Kennisontwikkeling.....	18
3.4.4 Kennisoverdracht.....	19
3.4.5 PR en Communicatie	19
3.4.6 Secretariaat Begeleidingscommissie	19
3.5 Organisatiestructuur	19
3.6 Tussentijdse evaluatie	20
3.7 Investing fysieke faciliteiten	20
3.8 Tijdpad 2009-2014.....	21

Samenvatting

Dit rapport doet verslag van het onderzoek naar de haalbaarheid van een Kenniscentrum Akkerbouw voor de lichte gronden in Noordoost Nederland. Het rapport gaat in op de aanleiding en het doel van het onderzoek, het inhoudelijke proces en de vertaling van de bevindingen in een beknopt businessplan.

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO agv) heeft het initiatief voor het haalbaarheidsonderzoek genomen in het voorjaar 2008. Gelijktijdig publiceerde de Agenda voor de Veenkoloniën haar strategische plan voor 2008-2012, waarin het realiseren van een Agro Kenniscluster als één van haar doelen is geformuleerd. Beide partijen hebben vervolgens gezamenlijk opgetrokken bij de invulling van dit haalbaarheidsonderzoek. Het onderzoek is ondersteund door een begeleidingscommissie met vertegenwoordigers van relevante agro-partijen en bestuurders in Noordoost Nederland. De praktische uitvoering van het haalbaarheidsonderzoek is door PPO agv verzorgd.

In het kader van dit onderzoek zijn gesprekken gevoerd met in totaal 22 organisaties, actief in het Noordoostelijk agrocomplex. Naast vertegenwoordigers van de primaire sector, de toeleverende en verwerkend industrie en onderwijs zijn tevens dienstverlenende bedrijven benaderd (bijv. banken, accountantskantoren, kennispartijen). In deze gesprekken zijn de verwachtingen van een kenniscentrum besproken, de wijze waarop partijen willen samenwerken met (of binnen) het kenniscentrum en is ingegaan op de thema's waar partijen zich specifiek op (willen) richten. Dit heeft veel input opgeleverd en een breed draagvlak voor het idee om te komen tot een regionaal kenniscentrum. Daarnaast hebben de partijen een breed scala aan ideeën (totaal 37) ingebracht op de thema's Bio-energie, Concurrentiekracht en Water.

De begeleidingscommissie heeft op basis van alle input de doelstellingen vastgesteld. De hoofddoelstelling is een bijdrage te leveren aan "lonende ketens" door middel van drie onderliggende doelen:

- het opstellen en onderhouden van een kennisagenda voor de open teelten in de Veenkoloniale gebied, gericht op de thema's: concurrentiekracht (en ondernemerschap), bio-energie en water;
- het versterken van de samenwerking tussen keten- en kennisorganisaties (incl. onderwijs) zodat door middel van goede projecten invulling gegeven wordt aan de eerdergenoemde kennisagenda;
- het versterken van de vraagarticulatie bij, en kennisoverdracht naar, de doelgroep (2000 open teelten bedrijven, leerlingen/studenten).

De vier hoofdactiviteiten, zijnde agendavorming, loketfunctie, kennisontwikkeling en kennisoverdracht zijn vertaald naar een beknopt business plan, waarin per activiteit de aanpak is beschreven, alsmede de organisatiestructuur. Gekozen is voor een werkwijze die uitgaat van agendavormende en coördinerende activiteiten die een beperkte capaciteit vragen en waarbij betrokken organisaties ook zelf investeren in tijd in de vormgeving van nieuwe projecten. De structuur van het Kenniscentrum is opgebouwd uit de begeleidingscommissie (aansturing), drie werkgroepen (een werkgroep per thema), consortia voor projecten.

Het begroting van het kenniscentrum is doorgerekend voor de komende 5 jaar en varieert tussen € 36.000 en € 45.000 per jaar. Voor de financiering van deze kosten wordt een beroep gedaan op de provincies Drenthe en Groningen en het bedrijfsleven.

1 Inleiding en doel van het onderzoek

In meerdere beleidsstukken is de herhaalde constatering dat alleen door versterking van de regionale samenwerking bij het ontwikkelen van kennis, het hoofd geboden kan worden aan de uitdaging waarvoor de Nederlandse agribusiness staat. Enkele citaten uit Koers Noord (2007):

- 'Noord Nederland kent een aantal dominante agriclusters, vooral gebaseerd op de verwerking van zetmeelaardappelen, melk en suikerbieten. Er is een nauwe binding tussen primaire productie en verwerking, vooral bij de aardappels, suikerbieten en melk.'
- 'Om basis te blijven behouden voor de economisch belangrijke agrisector is het van belang om binnen de hele agriketen te werken aan innovatieve productiemethoden, nieuwe producten en nieuwe merken. Kennis moet snel gevaloriseerd worden.'

De Strategische Agenda voor Noord-Nederland 2007-2013 benoemt de volgende zaken met groot (toekomst)belang:

- Verbetering van de concurrentiepositie van de landbouw
- Bevordering van een maatschappelijk aanvaardde landbouw
- Bevorderen ondernemerschap door kennisontwikkeling en -verspreiding
- Bevorderen van innovaties; toepassing van nieuwe technieken
- Stimuleren van samenwerkingsverbanden met andere producenten in de keten en met andere ketens
- Bevorderen van voedselveiligheid en -kwaliteit.

De Commissie Hoekstra heeft aan het begin van de 21^e eeuw de sterke punten van de Veenkoloniën vastgesteld:

- De open ruimte
- De agrarische infrastructuur
- De sociale vitaliteit
- De cultuurhistorische waarde.

1.1 Historie Veenkoloniën

De Veenkoloniën zijn ontstaan als gevolg van veenaufgravingen in de vorm van turf. Door deze veenaufgravingen ontstonden vruchtbare landbouwgronden, waarop voornamelijk akkerbouwgewassen werden en worden geteeld. Een vergelijkbare ontwikkeling heeft zich afgespeeld in de aangrenzende zandgebieden als Westerwolde, het Drents plateau, de veenkolonie Smilde en het noordelijke deel van de provincie Overijssel. De akkerbouw is een zeer belangrijk middel van bestaan in deze gebieden. De akkerbouw heeft een sterke focus op de teelt van zetmeelaardappelen. Het bouwplan heeft daarnaast een groot aandeel bieten en, de afgelopen jaren, een groot aandeel brouwergerst.

1.2 EU landbouwbeleid

Het landbouwbeleid en de modernisering van de landbouw hebben geleid tot belangrijke opbrengstverhogingen, schaalvergroting en intensivering, maar ook tot een onhoudbaar EU subsidieregime. Dit subsidieregime wordt in het komende decennium verder afgebouwd. Vooral de bedrijven op de lichte gronden zullen hiervan de gevolgen ondervinden, omdat praktisch alle gewassen onder de EU-steunmaatregelen vallen. De invloed van de wereldmarkt wordt groter en daarmee de prijschommelingen voor de producten.

1.3 Grote uitdagingen voor de agro-sector

Om de kansen voor de akkerbouw in de Veenkoloniën en de aangrenzende zandgebieden ten volle te kunnen benutten zal duurzame intensivering een belangrijk doel van de gehele agro-sector worden. Allerlei teeltkundige aspecten zullen belangrijke speerpunten van onderzoek gaan vormen zoals:

- optimalisatie van de teelten;
- vruchtwisseling;
- minimalisering van kosten van gewasbeschermingsmiddelen en meststoffen;
- rentabiliteitsaspecten van deze gewassen.
- minimalisering van emissies naar het grondwater (Kaderrichtlijn Water).

Daarnaast zal de hervorming van het Gemeenschappelijk landbouwbeleid (Health Check) zijn gevolgen hebben voor het primaire bedrijf. Schaalvergroting zal doorzetten. Dit zal leiden tot nieuwe samenwerkingsvormen, mechanisatie- en arbeidsvraagstukken. Vormen van precisielandbouw zullen haar intrede doen op het primaire bedrijf. Tegelijkertijd zal een deel van de ondernemers op zoek gaan naar vormen van verbrede landbouw en de inpassing van het bedrijf in de natuurlijke omgeving. De toenemende vraag naar biobrandstoffen zullen leiden tot verschuivingen in het bouwplan met teelttechnische, bedrijfseconomische, milieutechnische en technologische vragen als gevolg.

1.4 Beschikbaarheid van kennis

De vraagstukken waar de agro-sector mee te maken krijgt zijn in toenemende mate multidisciplinair. Het gaat steeds om complexe bijstellingen in de bedrijfsvoering die betrokkenheid van meerdere actoren vraagt. De vraagstellingen in het Noordoostelijke zandgebied en Veenkoloniën zullen anders zijn dan in de omliggende kleigebieden. Het is daarom van groot belang dat actoren (kennispartijen, agribusiness en onderwijs) de krachten bundelen om de sector maximaal te ondersteunen. Een kenniscentrum dat bovendien een laagdrempelige kennisoverdracht kan verzorgen past uitstekend in dit toekomstbeeld.

1.5 Gebiedsprogramma Agenda voor de Veenkoloniën 2008-2012

De samenwerking in de Veenkoloniën heeft begin 21ste eeuw een duidelijke aanleiding gehad. De Commissie Hoekstra bracht de situatie en de sociaaleconomische ontwikkelingen in kaart en adviseerde, onder andere, een sterke samenwerking te organiseren. De 13 partners (twee provincies en negen gemeenten) verenigd in de Agenda voor de Veenkoloniën hebben dit advies opgevolgd. De Agenda heeft het samenwerkingsverband vorm en inhoud gegeven vanaf 2002. De bestuurlijke evaluatie in 2007 bevestigde de koers van de Agenda en de samenwerking werd voortgezet. Dit heeft geresulteerd in een Gebiedsprogramma 2008-2012.

Het Gebiedsprogramma 2008-2012 heeft zeven thema's waaronder Agribusiness. Dit thema heeft twee belangrijke doelen:

- Opzetten van een Agro-bedrijvencluster op het bedrijventerrein nabij Terapelkanaal.
- Opzetten van een Agro-kenniscluster in de Veenkoloniën

Agribusiness heeft vijf projecten:

- Inplaatsing melkveehouderij
- Boeren Nieuw Buinen II
- Werkplaats Veenkoloniën
- Economische versterking agribusiness
- Boeren met water

Vrijwel simultaan aan de totstandkoming van het gebiedsprogramma van de Agenda, ontwikkelde

Praktijkonderzoek Plant & Omgeving (PPO agv) in voorjaar 2008 het initiatief van een kenniscentrum op haar onderzoekslocatie 't Kompas te Valthermond. Dit initiatief bleek samen te vallen met de wens van de Agenda voor de Veenkoloniën om te komen tot een Agro-kenniscluster in het gebied. Daarop hebben Agenda en PPO besloten samen op te trekken om de haalbaarheid van een agro-kenniscentrum te onderzoeken.

1.6 Begeleidingscommissie

Bij de start is een begeleidingscommissie in het leven geroepen onder voorzitterschap van de NOM. In deze commissie hebben zitting genomen:

- Agenda voor de Veenkoloniën
- Agrifirm
- AOC Terra
- AVEBE
- LTO Noord
- NOM
- Provincies Groningen en Drenthe
- PPO-AGV
- Suiker Unie

Deze studie is financieel ondersteund door Agrifirm, AVEBE, LTO Noord, Provincie Drenthe, Provincie Groningen en PPO-AGV.

1.7 Uitgangspunten bij start van het haalbaarheidsonderzoek

Bij de start van het haalbaarheidsonderzoek heeft de begeleidingscommissie een visie, een missie en de doelgroepen geformuleerd. Deze zijn lopende het onderzoek getoetst (zie hoofdstuk 3 – businessplan).

1.7.1 De visie achter het Kenniscentrum

Het Kenniscentrum is belangrijk voor Noordoost Nederland, omdat hierdoor

- a. de relatie tussen onderzoek, agrarische bedrijfsleven en onderwijs in de regio duurzaam versterkt wordt, waardoor het bedrijfsleven ook op langere termijn toegang heeft tot de kennis die nodig is om de agribusiness in het gebied te versterken;
- b. nieuwe of sterkere partnerschappen en relaties ontstaan tussen partijen uit het gebied en met partijen van buiten het gebied, waardoor nieuwe onderzoeks- en demonstratieactiviteiten worden aangetrokken en bestaande activiteiten versterkt en gebundeld.

1.7.2 De missie van het Kenniscentrum

Het versterken van de kennisinfrastructuur in Noordoost Nederland in de vorm van structurele en projectmatige vormen van samenwerking tussen relevante organisatie, leidend tot een duurzame versterking van de positie van het agro-bedrijfsleven. Deze kennisinfrastructuur werkt vraaggestuurd aan strategische en praktische thema's, die van belang zijn voor de regio.

1.7.3 Doelgroep(en)

De volgende doelgroepen staan centraal:

Primair

- o Alle (ruim 2.000) akkerbouwers;
- o Jonge toekomstig agrarisch ondernemers (onderwijskanaal incl. cursorisch onderwijs);

Secundair

- o Ketenpartijen die een rol hebben in de kennisoverdracht naar agrarisch ondernemers;
- o Overige ondersteunende organisaties.

1.8 Doelstelling haalbaarheidsonderzoek

Het doel van het haalbaarheidsonderzoek is het uitwerken van de haalbaarheid van een agro-kenniscentrum voor de Noordoost Nederlandse zand- en dalgronden op 't Kompas (Valthermond).

Het onderzoek moet uitmonden in een businessplan voor een periode van vijf jaar met daarin:

- een helder geformuleerde visie, missie en doelstellingen;
- zicht op de meerwaarde van en draagvlak voor het kenniscentrum in de regio;
- zicht op de organisatiestructuur en samenwerking tussen partijen;
- zicht op de financiële haalbaarheid.

Het uitgangspunt voor de haalbaarheidstudie is het streven naar een zo breed mogelijke samenwerking binnen het Kenniscentrum tussen het agro-bedrijfsleven, kennispartijen (regionaal, nationaal) en onderwijs.

Tevens wordt aandacht besteed aan de relatie van het kenniscentrum met bredere ontwikkelingen in Noord Nederland (Dairy Valley, Plant Valley, enz.). Daar waar mogelijk worden de ervaringen die in deze initiatieven zijn opgebouwd meegenomen in de haalbaarheidsstudie.

2 Verkenning

2.1 Uitgevoerde activiteiten

2.1.1 Bijeenkomst Begeleidingscommissie dd. 6 november 2008

Op 6 november 2008 heeft PPO een bijeenkomst met relevante private en publieke partijen georganiseerd te Valthermond. De deelnemers hebben ingestemd met het verzoek als begeleidingscommissie van het onderzoek op te treden en te functioneren als ambassadeur van het Kenniscentrum idee. Ter vergadering is gediscussieerd over de zienswijzen ten aanzien van een Kenniscentrum Valthermond en de gewenste rollen en vormen van een Kenniscentrum.

Tenslotte is vastgesteld een groter aantal partijen te betrekken bij het vervoltraject. Er is besloten tot een gespreksronde met interviews per partij. Deze lijst is in tweede instantie nog verder uitgebreid (zie verder in dit hoofdstuk).

2.1.2 Gespreksronde december 2008 – maart 2009

Op 13 november 2008 is het projectvoorstel gepresenteerd in een vergadering van de Projectgroep Agenda voor de Veenkoloniën te Assen.

De bilaterale gesprekken met relevante agro-partijen zijn begonnen in december 2008 en zijn afgerond in maart 2009. De partijen in een alfabetische volgorde;

- ABN AMRO
- Accon AVM
- Agrarische Unie
- Dacom
- DLV Plant
- HLB
- ING
- Locatie-adviescommissie PPO-AGV - Valthermond
- RABO
- Van Hall Larenstein
- WB's
- Waterleidingmaatschappij Drenthe
- Waterschap Hunze & Aa's
- WPA – Robertus

Na afronding van deze ronde zijn de resultaten in bilaterale gesprekken besproken met de leden van de begeleidingscommissie en is ingezoomd op de denkbeelden van de eigen organisatie inzake het kenniscentrum.

2.1.3 Bijeenkomst begeleidingscommissie 31 maart 2009

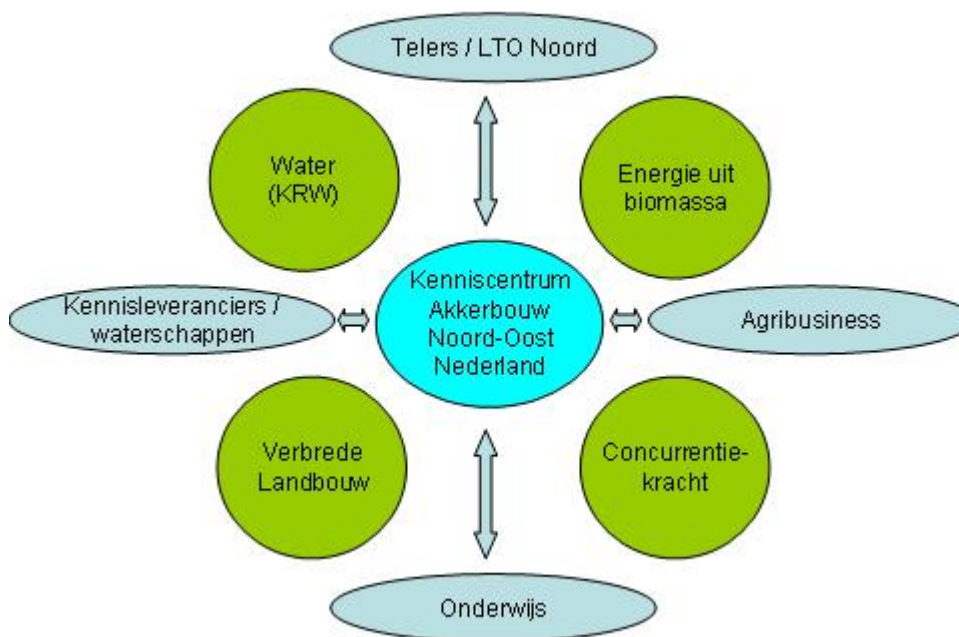
De ideeën en wensen van alle gesprekken zijn gerapporteerd aan de begeleidingscommissie tijdens haar tweede bijeenkomst op 31 maart 2009 te Valthermond. In dit overleg is richting gegeven aan de doelstellingen, inrichting en werkwijze van het kenniscentrum en daarmee de basis gelegd voor het businessplan.

2.2 Resultaten van de consultaties

Het proces zoals beschreven in par. 2.1 heeft veel input opgeleverd voor de gewenste invulling van het kenniscentrum. In dit hoofdstuk zijn de verschillende discussies gerubriceerd en zijn de conclusies beschreven.

2.2.1 Thema's voor de Veenkoloniën

In de bijeenkomst van 6 november 2008 is het onderstaande schema gepresenteerd aan de begeleidingscommissie. Het schema heeft vier speerpunten en vier groepen van belanghebbende partijen.

Het toekomstbeeld van het kenniscentrum is dat partijen samenwerken in de werkvelden en dat het kenniscentrum een coördinerende en initiërende rol vervult. Daarmee wordt het kenniscentrum het verbindende element tussen partijen en hun activiteiten. Dit schema is gebruikt als basis voor de gesprekken in de periode december 2008-maart 2009. Tevens is aan de gesprekspartner een toelichtend document toegezonden. Dit document bevatte tevens een lijst van aandachtspunten voor het te voeren gesprek.

De ideeën uitgesproken door de geïnterviewde partijen komen overeen met het thema Agribusiness van de Agenda voor de Veenkoloniën. Haar thema Agribusiness heeft drie projecten met een directe relatie met de drie speerpunten van het kenniscentrum:

Werkplaats Veenkoloniën: samenwerkingsverband van VMBO t/m WO met onderzoeksorganisaties

Economische versterking agribusiness: concurrentiekracht, energie uit biomassa

Boeren met water: waterkwaliteit en -kwantiteit (o.a. KRW)

Citaat uit Agenda voor de Veenkoloniën Gebiedsprogramma 2008-2012:

Agribusiness richt zich op het stimuleren van innovatieve methoden en producten en versterking van de landbouw vanuit de mogelijkheden die het Veenkoloniale landschap biedt. Een duurzame en veilige sector met een uitstekend economisch perspectief.

In de gesprekken met alle partijen is getoetst of partijen zich herkennen in 4 thema's en of er nieuwe thema's zijn die van belang zijn. Bevestigd is dat deze thema's de relevante zijn. Vervolgens is aan de partijen gevraagd welke thema's per partij interessant en relevant zijn en welke ideeën er zijn voor invulling van de vier werkvelden. Dit heeft geleid tot:

- Thema energie: 5 ideeën
- Thema concurrentiekracht: 17 ideeën
- Thema Verbrede landbouw: 1 idee
- Thema water: 14 ideeën.

In totaal: 37 ideeën waar het Kenniscentrum mee aan de slag kan.

Enkele speerpunten in het thema concurrentiekracht zijn:

- o schaalvergroting vs. intensivering
- o Effect van reductie van EU ondersteuning op bedrijfsniveau en op regionaal niveau
- o Ontwikkeling detectietechnieken voor plaag- en ziektemanagement
- o Precisielandbouw & sensortechnologie voor optimalisering bemesting, loofdoeding, beregening

Voorbeelden van bio-energie ideeën zijn:

- o Energiebalans en gewasrotaties
- o Interregionale samenwerking op bio-energie gebied

Enkele speerpunten in het thema water en –kwaliteit zijn:

- o Schoon water als product van landbouwers
- o Locatiespecifiek nutriëntenmanagement
- o Uitvoeren nieuw oppervlakte- en grondwaterbeleid Drenthe

Opvallend is het lage aantal ideeën voor het thema Verbrede landbouw. De thans betrokken partijen richten zich minder of niet op dit thema. Geconcludeerd is dat blauwe en groene diensten worden ondergebracht bij de andere drie thema's en dat voor andere vraagstukken (bijv. recreatie, zorgboerderijen, boerderijverkoop) doorverwezen wordt naar daarin gespecialiseerde instanties.

De lijst van 37 ideeën vraagt om een prioriteitsstelling. Geconstateerd is dat het Kenniscentrum deze prioriteitstelling tezamen met relevante partijen in de sector/regio kan faciliteren en door de begeleidingscommissie kan laten bekrachtigen. Voorwaarde daarvoor is de overheden deze rol waarderen en ernaar willen handelen. Aldus kan een basis gelegd worden voor een meerjarige programma van het Kenniscentrum.

2.2.2 Afbakening: open teelten

Uit de gesprekken is naar voren gekomen dat het kenniscentrum ten dienste moet staan aan alle open teelten:

- Akkerbouw
- Bloemen
- Bollen
- Boomteelt
- Vollegrondsgroenten

Raakvlakken met de veehouderij worden opgepakt in samenwerking met een ander initiatief in Noord Nederland: Dairy Valley. Dairy Valley is een samenwerkingsverband van bedrijven in Noord Nederland, Provincie Fryslân en de Animal Science Group (ASG) van Wageningen UR. De Dairy Valley activiteiten worden gecoördineerd door WUR ASG op Nij Bosma Zathe (Goutum).

2.2.3 Agendavorming: agendering van thema's

Het kenniscentrum idee wordt breed ondersteund door zowel de leden van de begeleidingscommissie als de geïnterviewde partijen in Noordoost Nederland. Het kenniscentrum heeft, gelet op dit brede draagvlak, een unieke positie en is daarmee in potentie een uitstekend kristallisatiepunt voor onderzoek- en kennisoverdracht activiteiten in Noordoost Nederland. Hierbij hoort de in par. 2.2.1 geformuleerde

agendabepalende rol van het kenniscentrum. Geconcludeerd is dat het kenniscentrum deze agendavorming kan initiëren en faciliteren. Vervolgens kan zij deze kennis-/onderzoeksagenda presenteren aan (regionale) overheden en deze als leidraad laten gelden voor prioritering bij het opstarten van onderzoeks- en kennisoverdrachtprojecten. Erkenning van deze rol van het kenniscentrum door deze overheden betekent dat geprioriteerde projectideeën kunnen rekenen op draagvlak vanuit de regio.

2.2.4 Loketfunctie

De loketfunctie van het kenniscentrum heeft tot doel om kennisvragen van ondernemers uit de regio te identificeren en door te geleiden. Vragen van operationele aard kunnen in een aantal gevallen direct beantwoord worden, maar vaak zal ook direct doorverwezen kunnen worden naar een adviesorganisatie die op dat terrein gespecialiseerd is. De kracht van de loketfunctie is gelegen in het identificeren van vraagstukken die een bedrijfsoverschrijdend (of zelfs een sectoroverschrijdend) karakter hebben (vraagarticulatie). Met name die vragen kunnen als input dienen bij het actualiseren van de kennisagenda voor de Veenkoloniën.

Uiteraard wordt er wel gecommuniceerd dat deze faciliteit beschikbaar is. Met name op bijv. voorlichtingsdagen, winterlezingen en demodagen zal hiervoor actief promotie gemaakt worden. Uitgangspunt is dat deze ondernemers zich zelf bij het kenniscentrum melden.

2.2.5 Kennisontwikkeling

De onderzoeklocatie 't Kompas heeft een jarenlange kennisontwikkelingfunctie: onderzoek op gewas-, systeem- en themaniveau. Voorbeelden zijn rassenproeven, bemestingsproeven, onderzoek naar de effecten van teelten op grondgebonden pathogenen, plaag- en ziektebestrijdingproeven, precisielandbouw, enz.. Kennisontwikkeling vindt steeds vaker plaats in grotere projecten waarin meer partijen participeren. Vanuit de eerdere genoemde prioriteitstelling kan het Kenniscentrum een initiërende rol vervullen om nieuwe projecten te ontwikkelen door hiervoor de geschikte consortia uit te nodigen en een trekkende rol te vervullen bij het ontwikkelen van deze projecten, inclusief het organiseren van de financiering.

In diverse gesprekken is benadrukt dat dit een cruciale rol van het Kenniscentrum zou moeten zijn waarvoor voldoende capaciteit beschikbaar moet zijn. Idealiter zou hiervoor ca. 1 fte beschikbaar moeten zijn om een breed scala aan initiatieven te nemen. In de begeleidingscommissie is hierover uitgebreid van gedachten gewisseld en geconstateerd dat van betrokken partijen verwacht mag worden dat zij bereid zijn in de projectvoorbereiding te investeren. De bereidheid om de eerder genoemde capaciteit apart te financieren bleek bij de leden van de begeleidingscommissie beperkt te zijn.

Geconcludeerd is dat kennisontwikkeling een projectmatige activiteit dient te zijn waarbij de financiering per project geregeld wordt. De projectvoorbereiding is een taak van de consortialeden die elkaar rondom een projectidee vinden op basis van inhoudelijke meerwaarde t.o.v. elkaar.

2.2.6 Kennisoverdracht

De kennisoverdrachtfunctie van 't Kompas bestaat sinds meerdere jaren uit twee elementen:

- Excursies tijdens de teeltperiode en lezingen tijdens de winterperiode (voor VVB's, leerlingen AOC's, enz.).
- Open dagen (bijv. graandagen Agrifirm, Suikerbietendagen, Gewasbeschermingsdagen van Telen met Toekomst).

Uit de gesprekken komt naar voren dat deze functie moet blijven bestaan en verder uitgebouwd moet worden. Hierbij is gewezen op het feit dat veel kennis reeds beschikbaar is. Een recent voorbeeld van nieuwe kennisontwikkeling is het Agrobiokon project (zetmeelaardappelen) tijdens 2002-2006, waar zeker nog op voortgeborduurd kan worden. Daarnaast zullen nieuwe projecten nieuwe kennis opleveren die als onderdeel van het project moet doorstromen naar de praktijk en naar het groene onderwijs.

Voorbeeld groter project: de totstandkoming van onderzoek met groene meststoffen.

Publieke en private partijen zijn betrokken bij de realisatie van dit project:

- Ministerie van LNV beleid wil het gebruik van groene meststoffen bevorderen en de uitstroom van nutriënten naar het oppervlakte- en grondwater beperken
- Bio Green Salland heeft geïnvesteerd in hightech mestverwerkingscapaciteit en heeft een markt voor haar producten nodig
- Provincie Drenthe en Provincie Groningen zagen het potentiële belang voor toepassing van groene meststoffen in de Veenkoloniën en besloten tot financiering van dit meerjarige onderzoek op 't Kompas (Valthermond).

Tenslotte zijn suggesties gedaan om bepaalde thema's verder uit te werken en daaromheen speciale kennisoverdrachtactiviteiten te organiseren, bijv. in de vorm van een infocentrum:

- centrum voor schone landbouw
- precisielandbouw
- bio-energie

De reeds bestaande nauwe samenwerking met het groene onderwijs kan projectmatig worden voortgezet en zo mogelijk rondom deze infocentra worden geïntensiveerd.

Conclusie: de ambitie van het kenniscentrum is om de kennisoverdrachtfunctie uit te bouwen tot een structureel onderdeel van de activiteiten. Deze activiteiten dienen grotendeels projectmatig te worden gefinancierd.

2.2.7 Kenniscentrum - virtueel of toch fysiek aanwezig?

Getoetst is of een kenniscentrum een virtueel opererend geheel zou moeten zijn (samenwerkingsverbanden, via internet /e-mail te benaderen) of er toch een plek / locatie moet zijn waar partijen elkaar kunnen ontmoeten. Met name de praktijk benadrukt dat het belangrijk is dat er een plek is waar men de coördinatoren kan vinden, waar men naar toe kan bellen (loket) of op bezoek gaan. Expliciet is daarbij aangegeven dat 't Kompas aansluit bij het beeld dat men daarbij heeft.

Vervolgens is gevraagd welke faciliteiten beschikbaar zouden moeten zijn en of de huidige voorzieningen voldoen. De faciliteiten van onderzoeksbedrijf 't Kompas zijn voldoende voor de huidige onderzoeks- en kennisoverdrachtwerkzaamheden. Het kunnen ontvangen van studiegroepen van enige omvang (tot ca. 40 personen) vraagt aanpassingen op de locatie en voorzieningen voor het geven van cursussen, houden van studiegroepdiscussies e.d. (met presentatievoorzieningen).

De communicatie rond een kenniscentrum moet leiden tot het in de lucht brengen en bij-de-tijd houden van een internet site.

2.2.8 Onderwijs - Werkplaats voor de Veenkoloniën

De benutting van het kenniscentrum en faciliteiten van 't Kompas door het groene onderwijs kan via 2 lijnen ingevuld worden:

- o Bestaande relatie rechtstreeks met onderwijsinstellingen
- o Nieuwe relatie met VMBO t/m WO via de Werkplaats voor de Veenkoloniën

't Kompas heeft reguliere contacten met het agrarische (het groene) onderwijs. Leerlingen van MBO en HBO onderwijsinstellingen komen op excursie of doen praktijkstages op 't Kompas. Dit kan verder uitgebouwd worden.

Recente ontwikkelingen zijn het 'bijscholen' van AOC docenten op 't Kompas. Een voorbeeld is het introduceren van en het werken met het door PPO ontwikkelde model MEBOT. De docenten nemen MEBOT op in hun onderwijsaanbod en aldus leidt kennisontwikkeling tot kennisoverdracht.

De Agenda voor de Veenkoloniën heeft een virtueel platform voor de samenwerking van kennis- en scholingsinstellingen geschapen: de Werkplaats voor de Veenkoloniën. MBO, HBO en WO onderwijs en kennisinstellingen ontmoeten elkaar op projectniveau binnen deze virtuele omgeving.

De doelen van de werkplaats zijn:

- het bevorderen van de contacten
- het deelnemen in elkaars activiteiten
- het gezamenlijk ontwikkelen en leveren van producten.

De Werkplaats is het verbindende element aan het Programma Regionale Transitie, die valt binnen de Groene Kenniscoöperatie (GKC) van het ministerie van LNV. Via de Werkplaats zijn structurele relaties te bouwen met het Kenniscentrum. Op dit moment richten de activiteiten zich sterk op drie speerpunten.

- Water: Waterschap Velt en Vegt heeft een projectvoorstel 'Een werkende blauwe motor in de Veenkoloniën' ingediend bij de Werkplaats. Samenwerkende partijen zijn: Alterra, PPO, Waterschap Hunze en Aa's, Waterschap Velt en Vecht.

- Ondernemerschap (concurrentiekracht): PPO werkt aan de indiening van een projectvoorstel met thema ondernemerschap. Precisielandbouw maakt deel uit van concurrentiekracht en verdient aandacht met name voor: sensortechnologie, schaalvergroting en gevolgen van het EU beleid.
- Energie: het thans lopende project Energiekompas is een samenwerking van meerdere, Duitse en Nederlandse, partijen en loopt af in 2009. De vooruitzichten voor een vervolgproject zijn positief. De partijen gaan werken aan de formulering van een projectvoorstel met het thema energie.

De in par. 2.2.7 genoemde ideeën t.a.v. kennisoverdracht sluiten hier goed bij aan.

Conclusie: het kenniscentrum wenst het groene onderwijs en daarmee toekomstige ondernemers daar waar mogelijk en zinvol bij de activiteiten te betrekken.

3 Businessplan Kenniscentrum

Op basis van de in hoofdstuk 2 beschreven analyse van taken en rollen van het kenniscentrum is in dit hoofdstuk een vertaling gemaakt naar een beknopt businessplan.

3.1 Visie

Het Kenniscentrum is belangrijk voor Noordoost Nederland, omdat hierdoor

- a. de relatie tussen onderzoek, agrarische bedrijfsleven en onderwijs in de regio duurzaam versterkt wordt, waardoor het bedrijfsleven ook op langere termijn toegang heeft tot de kennis die nodig is om de agribusiness in het gebied te versterken;
- b. nieuwe of sterkere partnerschappen en relaties ontstaan tussen partijen uit het gebied en met partijen van buiten het gebied, waardoor nieuwe onderzoeks- en demonstratieactiviteiten worden aangetrokken en ontwikkeld en bestaande activiteiten worden versterkt en gebundeld.

3.2 Missie

Het versterken van de kennisinfrastructuur in Noordoost Nederland in de vorm van structurele en projectmatige vormen van samenwerking tussen relevante organisaties, leidend tot een duurzame versterking van de positie van het agro-bedrijfsleven. Deze kennisinfrastructuur werkt vraaggestuurd aan strategische en praktische thema's, die van belang zijn voor de regio.

3.3 Doelstellingen

Het Kenniscentrum Akkerbouw Noordoost Nederland heeft als doelstelling om een bijdrage te leveren aan "lonende ketens" door:

- o het opstellen en onderhouden van een kennisagenda voor de open teelten in de Veenkoloniale gebied, gericht op de thema's: concurrentiekracht (en ondernemerschap), bio-energie en water;
- o het versterken van de samenwerking tussen keten- en kennisorganisaties (incl. onderwijs en dienstverlening) zodat door middel van goede projecten invulling gegeven wordt aan de eerdergenoemde kennisagenda;
- o het versterken van de vraagarticulatie bij, en kennisoverdracht naar, de doelgroep (2000 open teelten bedrijven, leerlingen/studenten).

3.4 Activiteiten

Het Kenniscentrum heeft vier hoofdactiviteiten:

- o Agendavorming en prioriteitstelling
- o Loketfunctie
- o Kennisontwikkeling
- o Kennisoverdracht

Het kenniscentrum richt zich op 3 hoofdthema's, te weten:

- o Versterking concurrentiekracht en ondernemerschap
- o Bio-energie
- o Water

Voor de coördinatie van deze activiteiten en de secretariaatsrol van de begeleidingscommissie is enig budget gereserveerd. Tevens zal het kenniscentrum zich d.m.v. een website presenteren aan de

doelgroepen.

Per activiteit is omschreven hoe deze activiteiten ingevuld worden.

3.4.1 Agendavorming en prioriteitsstelling

De agenda van het kenniscentrum wordt bepaald door nog vast te stellen prioriteiten van de kennisagenda voor de agro-sector in Noordoost Nederland. De begeleidingscommissie is het verantwoordelijke orgaan voor het vaststellen hiervan. Hiervoor is de volgende werkwijze voorzien:

- o in het eerste jaar wordt per thema een workshop georganiseerd, waaraan naast de leden van de begeleidingscommissie een aantal deskundigen de knelpunten per thema en oplossingsrichtingen voor de komende jaren vaststellen. De groep bepaalt tevens de prioriteitsvolgorde.
- o Per thema worden de oplossingsrichtingen vertaald in "projectideeën op hoofdlijnen" inclusief het benoemen van een potentieel consortium dat geacht wordt om aan deze projecten te gaan werken. Het secretariaat werkt deze ideeën uit tot beknopte projectbeschrijvingen (1 A4).
- o De begeleidingscommissie deelt de conclusies van de workshops met de regionale overheden en stelt in een begeleidingscommissieoverleg tezamen met deze regionale overheden de agro-kennisagenda voor Noordoost Nederland vast.

Elke deelnemende partij wordt geacht zelf te investeren (in tijd) in dit voorbereidingstraject.

Jaarlijks wordt deze kennisagenda geëvalueerd qua voortgang, ontwikkelingen en verschuivingen. Dit leidt ertoe dat periodiek opnieuw workshop georganiseerd worden ter actualisering (bijv. elke 2 jaar wordt aan 2 thema's extra aandacht besteed).

3.4.2 Loketfunctie

De loketfunctie van het kenniscentrum heeft tot doel om kennisvragen van ondernemers (met name primaire sector) uit de regio te identificeren en door te geleiden. Uiteraard wordt er wel gecommuniceerd dat deze faciliteit beschikbaar is. Met name op bijv. voorlichtingsdagen, winterlezingen en demodagen zal hiervoor actief promotie gemaakt worden. Uitgangspunt is dat deze ondernemers zich zelf bij het kenniscentrum melden.

Per kennisvraag is sprake van een intakegesprek, waarin de kennisvraag wordt uitgewerkt en aangescherpt en waarin wordt verkend hoe deze vraag opgelost zou kunnen worden en wat de mogelijkheden zijn. Op basis daarvan wordt de ondernemer in contact gebracht met / verwezen naar een persoon of partij die deze vraag kan beantwoorden. De verwachting is dat in ongeveer de helft van de gevallen het intakegesprek niet leidt tot een vervolg. Dit is in alle gevallen de keus van de vrager zelf.

In een aantal gevallen zal de vraagstelling als input dienen voor de eerder genoemde kennisagenda.

3.4.3 Kennisontwikkeling

Kennisontwikkeling voor het Veenkoloniale gebied vindt plaats in de vorm van allerlei projecten en proeven die agribusiness partijen zelf initiëren of die tot stand komen door interactie tussen meerdere partijen. Met name de bedrijfsoverstijgende vraagstukken vragen een gerichte aanpak met veelal meerdere partijen om hier echt verschil te kunnen maken.

De in 3.3.1 beschreven kennisagenda richt zich de grotere speerpunten die veelal in breder verband opgepakt moeten worden. In het verlengde van de kennisagenda initieert het Kenniscentrum de vorming van de consortia die aan deze vraagstukken gaan werken. De ontwikkeling van projecten is vanaf dit moment een activiteit van de partijen onderling die hierin ook zelf investeren (acquisitietijd). In hele specifieke gevallen kan ook budget gezocht worden om bepaalde verkenningen te doen ter voorbereiding van projecten (projectmatige activiteit)

Een categorie projecten dat op het grensvlak ligt van kennisontwikkeling en –overdracht zijn bijv. projecten gericht op het bevorderen van ondernemerschap. In deze projecten worden groepen ondernemers begeleid (procesbegeleiding) om vaardigheden te ontwikkelen, ondernemerskeuzes te maken en tot nieuwe inzichten te komen. Deze projecten kunnen leiden tot nieuwe kennisvragen, maar veelal gaat het om het toepassen van bestaande kennis, methodieken en ideeën en deze gaan (durven) toepassen.

Waar mogelijk wordt in deze projecten ook het onderwijs betrokken (direct of via de Werkplaats).

3.4.4 Kennisoverdracht

Kennisoverdracht is een belangrijke pijler van het kenniscentrum. Het gaat er immers om dat ontwikkelde kennis en inzichten worden overgedragen naar en gebruikt worden door de ca. 2000 akkerbouwers in het gebied én de intermediaire organisaties.

De vormen van de kennisoverdracht zullen divers zijn::

- Bijeenkomsten
- Open dagen (zowel generiek als specifiek voor bepaalde doelgroepen)
- Workshops
- Excursies
- Ontwikkelen van een thematisch centrum (bijv. voor schone landbouw, precisielandbouw, sensortechnologie, schaalvergroting, gevolgen EU beleid, bio-energie)

Veel vormen van kennisoverdracht worden projectmatig opgestart: in grotere projecten wordt kennisoverdracht als activiteit begroot. Het merendeel van de inspanningen wordt projectmatig aangepakt en per project gefinancierd. Aanvullend zet het Kenniscentrum beperkte capaciteit in om op dit punt enige coördinatie te kunnen doen en om met name te komen tot een plan van aanpak richting het onderwijs (zowel met de Werkplaats voor de Veenkoloniën als met regionale AOC's).

3.4.5 PR en Communicatie

Het Kenniscentrum treedt vooral op als initiërend en coördinerend centrum voor nieuwe initiatieven. Tijdens de agendavorming en bij de loketfunctie is sprake van een intensieve interactie met de omgeving. Om de positie van het kenniscentrum te versterken en de loketfunctie goed neer te zetten wordt een website opgezet met relevante informatie evenals foldermateriaal (ter verspreiding op. Hierbij wordt geredeneerd vanuit beperkte middelen en budgetten.

3.4.6 Secretariaat Begeleidingscommissie

De begeleidingscommissie wordt ondersteund door een secretaris (PPO) die de bijeenkomsten voorbereidt en organiseert, de verslaglegging verzorgt, de voortgang van de activiteiten bewaakt en hierover rapporteert aan de begeleidingscommissie. Tevens wordt een jaarplan en jaarrapportage opgesteld, als basis voor de verantwoording richting de financierende partijen. Deze activiteit is begroot vanuit een sobere uitvoering en van beperkte omvang.

3.5 Organisatiestructuur

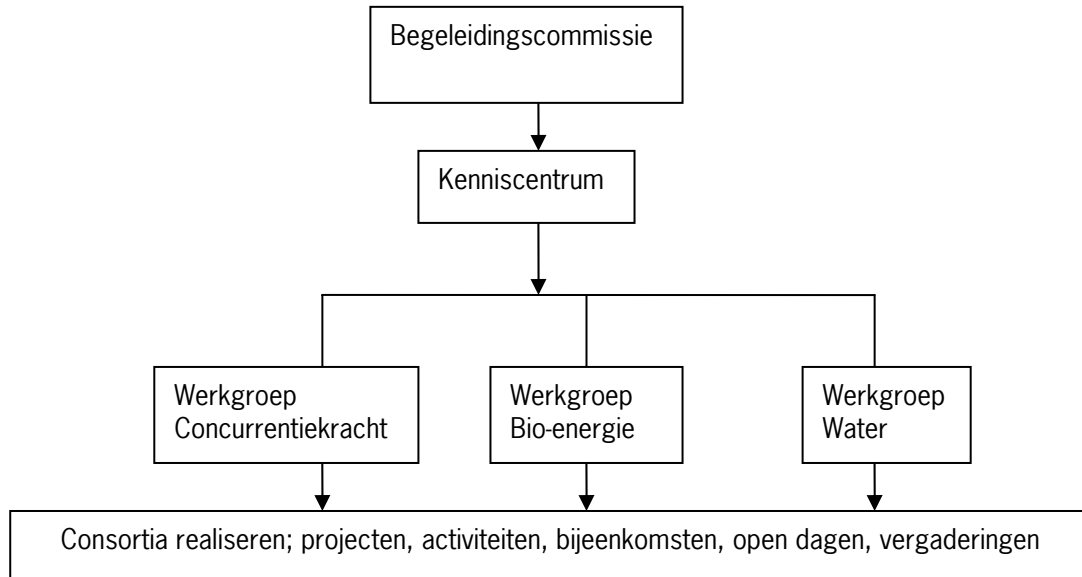
Het activiteiten van het Kenniscentrum wordt aangestuurd vanuit een begeleidingscommissie als (bestuurlijk) orgaan, waarin toonaangevende partijen uit het gebied zitting hebben. De huidige leden van de begeleidingscommissie aangevuld met organisaties met een maatschappelijk belang vormen tezamen deze begeleidingscommissie. Er is ervoor gekozen om hiervoor geen kennisaanbieders te benaderen (d.w.z. partijen met een direct belang bij uitvoeringsactiviteiten). Voorzien is dat Waterschap Hunze en Aa's en Waterleidingmaatschappij Drenthe nog tot de begeleidingscommissie zullen toetreden. De taak van de begeleidingscommissie is het gezamenlijk richting te geven aan het beleid en de agenda van het Kenniscentrum. Dit bestuur (of stuurgroep) stelt jaarlijks een werkplan met begroting vast en bewaakt de voortgang van de activiteiten. Periodiek vindt evaluatie van de doelstellingen en bereikte resultaten plaats.

Binnen het Kenniscentrum wordt per thema een werkgroep opgericht met daarin partijen die zich met dat thema identificeren (stakeholders). Door deze partijen te betrekken bij de agendavorming per thema ontstaat een breed draagvlak voor de te nemen initiatieven en wordt brede betrokkenheid bij het opzetten van projecten gewaarborgd.

Op projectniveau worden relevante partijen betrokken (voorwaarde is dat elk der partijen een meerwaarde binnen het project heeft). Het Kenniscentrum neemt hiertoe initiatieven en kan in overleg met partijen de rol van trekker/schrijver vervullen. De deelnemers hebben gezamenlijk de verantwoordelijkheid om zorg te

dragen voor de organisatie, financiering, uitvoering en rapportage van het project.

Dit geeft de volgende structuur:

De begeleidingscommissie komt tenminste tweemaal per jaar bij elkaar.

3.6 Tussentijdse evaluatie

Na ruim 2 jaar (tweede helft 2011) vindt een tussenevaluatie met de begeleidingscommissie plaats, waarin de ervaringen tot op dat moment worden verzameld. Op basis van gevoerde gesprekken met stakeholders worden voorstellen ontwikkeld of, en op welke wijze, de activiteiten voortgang behoeven. Dit leidt tot een plan van aanpak voor de komende 2 jaar.

3.7 Investering fysieke faciliteiten

Het is aan PPO om eventueel te investeren in de fysieke faciliteiten van het Kenniscentrum (locatie: Valthermond). Versterking van de economische basis van proeflocatie Valthermond incl. het Kenniscentrum zal daarbij een belangrijke overweging zijn.

Gedacht kan worden aan het ontwikkelen van een ontvangstruimte binnen het kantoorgebouw van 't Kompas; een ruimte geschikt voor groepen tot 40-50 personen. Deze ruimte dient multifunctioneel inzetbaar te zijn voor themabijeenkomsten, studiegroepvergadering, expositieruimte en dient voorzien te zijn van presentatiefaciliteiten.

3.8 Tijdpad 2009-2014

Tijdsplanning Kenniscentrum 't Kompas

Taak	2008	2009	2010	2011	2012
PPO	start haalbaarheidsonderzoek	rapportage businessplan			
begeleidingscommissie	bijeenkomst 6 november 2008	bijeenkomst 31 maart 2009	twee bijeenkomsten	twee bijeenkomsten	twee bijeenkomsten
werkgroepen		bijeenkomst in najaar 2009	→	→	→
start agendavorming en prioriteitsstelling		najaar 2009	→	→	→
start consortia vorming		najaar 2009	→	→	→
start loketfunctie			najaar 2009	→	→
start secretariaatsfunctie		najaar 2009	→	→	→
evaluatie				najaar 2011	